

JORDI PALAFOX

Valencians i madrilenys: cada vegada més lluny

La renda per habitant dels valencians és un 15 % inferior a la mitjana espanyola¹ i quasi un 40 % menor que la dels residents a la Comunitat de Madrid, que encapçalen el rànking de les comunitats autònomes de l'Estat espanyol. Convé recordar-ho just ara, quan diverses iniciatives pretenen, des de l'esfera pública valenciana, enfortir els lligams entre ambdues comunitats i alguns *lobbys* aspiren a fer del port de València el port (marítim) de Madrid.

La Comunitat Valenciana (CV) forma part de les comunitats autònomes amb menor renda per habitant. Només cinc de les dèset (Andalusia, Canàries, Castella-la Manxa, Extremadura i Múrcia) queden per darrere. No és un fet recent ni puntual. Aquesta deriva va començar fa més de quaranta anys. Fins aleshores, al llarg de més d'un segle l'indicador s'havia situat tothora per damunt de la mitjana.² Des de 1990 la divergència respecte de la mitjana espanyola, de la Comunitat de Madrid i de les regions avançades de la resta d'Europa no ha deixat d'augmentar.

Jordi Palafox, catedràtic d'Història i Institucions Econòmiques a la Universitat de València fins a la seua jubilació anticipada el 2004. Una versió abreujada i sense referències bibliogràfiques d'aquest article es va publicar a *El Confidencial* l'11 de desembre de 2023

¹ Joaquín MAUDOS, Jimena SALAMANCA i Ángel GARCÍA (2023), *La evolución de la economía valenciana desde el estallido de la crisis de la covid-19*, V Congreso de Economía Valenciana, Generalitat Valenciana-Ivie <https://www.ivie.es/wp-content/uploads/2023/10/Documento_CongresoEcoVal_Castello_27102023.pdf>

² Alfonso DIEZ-MINGUELA, Julio MARTÍNEZ-GALARRAGA, Daniel A. TIRADO-FABREGAT (2018), *Regional Inequality in Spain. 1860-2015*, Londres, Palgrave

Ben al contrari, la Comunitat de Madrid ocupa el primer lloc, amb l'ajuda d'una capitalitat exercida sense treva. Però la seua posició és indestruïble de les conseqüències de la darrera onada d'innovacions tecnològiques. Durant aquesta onada, l'activitat econòmica s'ha concentrat (encara més) en grans centres d'activitat (*hubs*), la qual cosa ha fet augmentar la dimensió —i l'atractiu per als treballadors qualificats— d'algunes grans ciutats. A Europa, Londres i París, i en part Milà, però també Madrid.

Vist des de la perifèria, a Espanya perviu el centralisme, que es pot simplificar en el madrilenyisme polític d'Ortega,³ aquell que converteix, fins i tot sense malícia, escrivia el 1928, la política de Madrid en política nacional. De tota manera, a hores d'ara convé limitar la constatació de Mesonero Romanos⁴ quan deia que la ciutat era una fàbrica de funcionaris. Madrid és capital des del 1561 i com totes les capitals, se'n beneficia. Al continent europeu les excepcions parcials son Berlín i Roma, que ho són d'estats unificats molt tardanament.

Tanmateix, quan és el cas que segons l'INE la seua ràtio entre ocupació pública i privada és inferior a la de la Comunitat Valenciana (i a la mitjana de l'Estat)⁵ i Madrid concentra, entre altres indicadors, més d'un de cada quatre llocs de treball en STEM (Ciència, Tecnologia, Enginyeria, Matemàtiques) o dels considerats com a *High-Tech*,⁶ no és rigorós fer-ne, de l'efecte capitalitat, el calaix de sastre que ho explicaria tot. El mapa del talent a Espanya de la Fundació Cotec-Ivie,⁷ sintetitza molt bé les raons de la seua posició. En la major part dels pilars del talent considerats (afavorir, atreure, créixer, retenir, capacitats i vocacions tècniques i coneixement) Madrid destaca respecte de la resta tot i l'atractiu que mostren en alguns dels indicadors Navarra, Euskadi i, una mica menys, Catalunya.

La Comunitat Valenciana, ben al contrari, no hi destaca en cap. La conseqüència n'és que, tot i que compta amb una de les tres universitats politècniques (la qual

³ J. ORTEGA Y GASSET (1928), «Primero las provincias», *El Sol*, 5 de gener. <<https://hemerotecadigital.bne.es/hd/es/viewer?id=714c34b3-0138-4e1f-a20e-5afd1358f6c1>>

⁴ Prenc la referència de Ricardo MÉNDEZ (2002), «¿Del industrioso Madrid al Madrid post-industrial?: En torno a dos siglos de industrialización urbana», *Anales de Geografía de la Universidad Complutense*, Vol. extraordinari, pp. 337-347, p. 339

⁵ INE (2023), *EPA, Ocupados por tipo de sector (público o privado), sexo y CCAA* (consulta: 01/12/2023)

⁶ Instituto EY Sagardoy (2022), *Observatorio del mercado de trabajo*, febrer <https://assets.ey.com/content/dam/ey-sites/ey-com/es_es/topics/ey-insights/ey-feb22-observatorio-mercado-trabajo.pdf>

⁷ Informe Cotec (2021), *Mapa del talento en España, 2020* <<https://ifuturo.org/wp-content/uploads/2021/04/informemapadeltalento2020.pdf>>

cosa augmenta el percentatge de titulats en STEM respecte de la majoria de comunitats autònomes), presenta percentatges d'ocupació en aquests camps o en *High-Tech* per sota de la mitjana, i inferiors a la meitat dels de la Comunitat Autònoma de Madrid. I la ciutat de València —el centralisme de la qual respecte a la resta de la Comunitat Valenciana sol esmentar-se tan poc com el de Barcelona respecte a la resta de Catalunya— no ha aconseguit sumar-se a l'èxit d'altres ciutats intermèdies del continent a l'hora d'incorporar talent a la seua activitat econòmica (Munic, Rotterdam, Cracòvia, Göteborg, Lió, Manchester...)⁸

Així doncs la —segons el seu himne— marxa triomfal de la regió que treballa i lluita per a ofrenar noves glòries a Espanya, no inclou el seu benestar. I encara menys en la província d'Alacant, «la millor terreta del món»,⁹ com es repeteix des del 1841, i d'on provenen la major part dels governants actuals de la Generalitat Valenciana, amb el seu president Carlos Mazón al capdavant. La seua renda per habitat és avui quasi la meitat de la de la Comunitat Autònoma de Madrid. I des de fa vint anys no ha deixat de perdre posicions. L'any 2000 ocupava el lloc 28è entre les cinquanta províncies. Avui es situa al 40è, amb un valor inferior, per exemple, al de Ceuta i semblant al de Melilla.¹⁰

LES CAUSES DEL DECLIVI

A l'hora d'explicar aquest declivi, els economistes remarquem que la causa s'ha de buscar sobretot en la baixa productivitat —de la feina, del capital, i de la combinació de tots dos— que és també l'origen d'uns salaris mitjans que son un 22 % inferiors (37 % en el cas d'Alacant segons les xifres de l'AEAT) als dels madrilenys. Però l'arrel última d'aquesta realitat s'ha analitzat menys,¹¹ perquè, al cap i a la fi,

⁸ Greg CLARK, Tim MOONEN i Jake NUNLEY (2019), *The Story of Your City: Europe and its Urban Development, 1970 to 2020*, European Investment Bank, (s.l.). <<https://www.eib.org/en/publications/the-story-of-your-city.htm>>

⁹ Tot i que l'expressió és segurament anterior, prenc la data de les rimes de Roca de Togores publicades a *La Correspondencia de Alicante* el 22 de febrer del 1897

¹⁰ INE, *Contabilidad Regional, Serie homogénea por provincias 2000-2020* (consulta: 01/12/2023)

¹¹ Amb dues excepcions molt recents. Vegeu Francisco PÉREZ GARCÍA, Matilde MAS IVARS, Dirk PILAT i Juan FERNÁNDEZ DE GUEVARA (dirs.), *El comportamiento de la productividad en España (1995-2022). Informe OPCE 2023*, Fundación BBVA <https://www.fbbva.es/wp-content/uploads/2024/01/DE_2024_OPCE_MG_Productividad_version_preliminar.pdf>. Una anàlisi en part coincident en la Jornada de FEDEA i el Col·legi d'Economistes d'Espanya: «Productividad: evolución pasada y futura y su importancia en el desarrollo económico», 15 de febrer 2024 <<https://fedea.net/fedea-y-el-cge-alertan-del-peligro-que-supone-para-espana-la-perdida-de-convergencia-con-el-resto-de-europa-en-materia-de-productividad/>>

identificar la baixa productivitat com el problema no fa més que desplaçar l'interrogant cap a les raons que l'expliquen.

La qüestió és que sabem del cert *el que no fan* la immensa majoria dels empresaris valencians.¹² Com ara el seu baix nivell d'inversió o d'interès en l'economia del coneixement i, en general, en els actius intangibles. Però s'ha indagat molt menys en *per què* no fan allò que els economistes considerem imprescindible per augmentar la productivitat i frenar, així, aquesta divergència creixent. Potser perquè continuem fixant l'atenció en com haurien de comportar-se els agents en comptes de mirar d'explicar per què actuen com ho fan.

Una explicació rigorosa del seu capteniment hauria d'incloure, per descomptat, els *animal spirits*, les formes de procedir irracionals que ja va esmentar Keynes i a les quals han dedicat Akerlof i Shiller un text força suggeridor on es posen de manifest els riscos de la fe en la mà invisible com a regulador.¹³ Però també caldrà tenir en compte, i sens dubte amb més pes encara, la seua adaptació plenament racional —en tant que maximitzadora— al marc institucional, entès com el conjunt de regles del joc en el qual es desenvolupa la seua actuació.

Perquè cal destacar, entre els fars que han guiat l'adaptació empresarial, la transcendència del paper acomodatici de les polítiques públiques —no tan sols la pressupostària— respecte dels interessos dels grups d'interès lligats a les activitats de baix valor afegit. Els mateixos que, amb l'ajuda dels qui es neguen a reconèixer les conseqüències de la globalització, han aconseguit que la disjuntiva es plantege en el fals dilema entre indústria (en declivi irremeiable) i serveis (com si els de baixa productivitat i poc valor afegit, que són els dominants avui, foren els únics possibles). I no la disjuntiva real entre apostar per fomentar activitats de valor afegit elevat enfront d'activitats de baix valor afegit.

Això s'esdevé, sobretot, d'ençà del procés de desindustrialització començat el darrer terç del segle XX. Una transformació que prossegueix el 2024, com reflecteix el desmantellament per etapes de la factoria Ford d'Almussafes. Un procés que, per exemple, ha provocat que des de l'any 2000 la província d'Alacant haja reduït a la meitat el pes de la manufactura en el seu PIB, que avui representa tan sols el 7,5 % (enfront del 29 % a Castelló i el 14 % a València).¹⁴

¹² ¿Qué necesita la Comunidad Valenciana para impulsar la innovación? Matilde Mas para #ValenciaMonitor <<https://youtu.be/3Q07K8QPJng?feature=shared>>

¹³ George AKERLOF i Robert J. SHILLER (2010), *Animal Spirits: Cómo influye la psicología humana en la economía*, Barcelona, Planeta

¹⁴ INE, *Contabilidad Regional, Serie homogénea por provincias 2000-2020* (consulta: 01/12/2023)

Perquè des de la irrupció de la globalització i per consegüent la pèrdua de l'avantatge comparatiu dels sectors manufacturers (tret de l'excepció parcial de la ceràmica), les polítiques públiques —al marge d'algun detall cosmètic de pressupost modest— han girat l'esquena al foment de l'economia del coneixement. Ben al contrari, amb facilitats i ajudes de tot tipus, la Generalitat, les diputacions i gran part dels ajuntaments, delerosos d'augmentar la recaptació de l'IBI i taxes diverses, han promogut l'ús —i l'abús!— dels actius mediambientals¹⁵ per tal d'estimular un augment sense límits del nombre de visitants.

Així, el conjunt de les administracions de la Comunitat Valenciana han apostat per un turisme massificat, alguns dels efectes negatius del qual sobre el medi ambient són ja evidents. Al marge de l'impacte que tenen en el preu de l'habitatge o el nivell salarial (en hostaleria, segons l'INE, un 35 % inferior a la mitjana). Amb una competitivitat tan minsa, segons se'n diu, que no pot aguantar una taxa turística que es cobra a Bulgària o a les repúbliques caribenyes. A més, per descomptat, de tots els països avançats amb l'excepció de Dinamarca, on hostaleria i restauració suporten un IVA de 25 % (enfront del 10 % a Espanya).

LA SIMPLIFICACIÓ DE LES SOLUCIONS

Tot això en un context dominat per dos grans llasts estrictament valencians. Per un costat, la negació —que frega l'escapisme col·lectiu— de qualsevol responsabilitat autòctona en el declivi. Quan no se'n nega directament. Per un altre, una immensa i constant exageració de l'impacte de certes iniciatives —sempre finançades amb recursos públics— publicidades a manera de remei universal, per tal de contrarestar-lo. En la societat valenciana actual, parafrasejant aquell canadenc que ja el 1964 va intuir l'avenç del món cap a una aldea global, es pot afirmar que la simplificació és el missatge.

De vegades pren la forma d'una gran infraestructura que serà la solució a tots els problemes. Ara, després de l'encanteri tan efímer com electoral de la superfactoria de bateries que s'instal·larà a Sagunt —respecte del brutal impacte energètic de la qual no se'n diu res— és el torn del corredor mediterrani i de l'ampliació del

¹⁵ Antonio CUBEL, Maria J. MURGUI, José R. RUIZ TAMARIT (2023), «L'economia valenciana i l'ús del capital natural», *L'Espill*, 69, pp. 29-49

¹⁶ Francisco PÉREZ i Ernest REIG (dirs.) (s.a: 2020), *Madrid: capitalidad, economía del conocimiento y competencia fiscal*, València, Ivielab. El percentatge s'obté amb els ingressos reals i la diferència en fer ús de la capacitat normativa (columna 3) per part de la Comunitat Autònoma de Madrid del quadre 6.1, p. 219

port de València. Altres vegades es pretén que l'origen de les nostres dificultats rau en la competència fiscal de Madrid o en el finançament insuficient per habitant que patim els valencians, que obliga a un major endeutament per tal de poder oferir els mateixos serveis que altres comunitats.

Però tant en un cas com en l'altre, deixant de banda tothora el que s'està fent malament a la Comunitat Valenciana. Bandejan invariablement, en el primer cas, qualsevol possible efecte negatiu o cost d'oportunitat de les grans infraestructures i, en el segon, el modest pes de les bonificacions fiscals de Madrid —resultat de les preferències socials dels madrilenys expressades a les urnes— en els ingressos no financers totals de les comunitats autònomes (un 3,15 % el 2017).¹⁶ O que l'efecte capitalitat de Madrid, qualsevol que en siga l'impacte, no afecta exclusivament els valencians, sinó a totes les comunitats autònomes. I a més, sense que al conjunt de les comunitats de règim comú (totes, tret del País Basc i Navarra) es puga identificar cap correlació entre el finançament per habitant i l'evolució del seu desenvolupament econòmic.

Com va comentar fa segles l'arbitrista Martín González de Cellorigo davant la decadència de Castella, també avui es podria escriure pel que fa al País Valencià:

A este modo ha venido nuestra república, al extremo de ricos y de pobres, sin haber medio que los acompase [...]. Porque los que pueden no quieren, y los que quieren no pueden; y así está el campo sin labrar, las artes sin seguir, los oficios sin ejercitar y muchas cosas que son necesarias para el bien público por comenzar.¹⁷

O el que és el mateix, el desafiament dels valencians de cara al segon quart d'aquest segle xxi és aconseguir tindre uns representants públics capaços de modificar les regles del joc, tot establint incentius diferents a l'actuació empresarial i que deixen de proclamar que són els altres els responsables exclusius del declivi. S'estiga o no d'acord amb les anàlisis, suggeridores però incontrastables, de Mazzucato,¹⁸ avui el paper del marc d'actuació establert pel sector públic és decisiu en la millora de l'eficiència i la productivitat de l'economia.

¹⁷ Martín GONZÁLEZ DE CELLORIGO (1600), *Memorial de la política necesaria y útil restauración a la República de España*, Valladolid, Juan de Bostillo, III part, p. 54

¹⁸ Mariana MAZZUCATO (2023), «Governing the economics of the common good: from correcting market failures to shaping collective goals», *Journal of Economic Policy Reform* <<https://doi.org/10.1080/17487870.2023.2280969>>

La qual cosa no és contradictòria amb el fet de recordar una obvietat: el motor del creixement i, per tant, de la possibilitat d'augmentar el benestar, és l'activitat dels agents privats, encapçalats pels empresaris (de tots ells i no tan sols dels agrupats en *lobbys*). És això, i no el pressupost públic, com s'entesten a proclamar aquests i els qui governen —i amplifiquen els mitjans de comunicació—. En la comesa d'aconseguir que uns i altres deixen de fer el que ens ha dut fins ací, els valencians ens hi juguem la possibilitat d'evitar una dinàmica que a hores d'ara sembla inexorable: consolidar-nos com a pertanyents a l'Espanya pobre i, per consegüent, a l'Europa marginal. ◀

Traducció de Jaume Soler

**Descobreix els clàssics
com mai abans ho havies fet
amb la col·lecció**

BREVIARIS

**de Publicacions de la
Universitat de València**

BREVIARIS

Declaració dels
drets de la dona
i la ciutadana
i altres escrits

Olympe de Gouges

BREVIARIS

Vesuvi a casa
El poder
d'Emily Dickinson

Adrienne Rich

BREVIARIS

Històries originals
de la vida real

Mary Wollstonecraft

